

กระบวนการปรับตัวของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและผลกระทบต่อ
เศรษฐกิจท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแพรกหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม
Community adaptation process in community tourism development
and its impact on local economy: A case study of Praek Nam Daeng
community, Samut Songkhram province

ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ¹ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์^{2*}
Chitchanuwat Maneesrikum¹ and Phitak Siri Wong^{2*}

Article History
Receive: December 15, 2024
Revised: April 28, 2025
Accepted: April 29, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการปรับตัวของชุมชนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวสำรวจมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเสนอแนวทางพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาเชิงวิพากษ์ โดยมีผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยแกนนำชุมชนที่เป็นทีมจัดการท่องเที่ยวของชุมชน จำนวน 15 คน ผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน 5 คน ผู้บริหารและผู้จัดการร้านข้าวใหม่-ปลาหมึก 2 คน และนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรม 10 คน ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการบูรณาการวิเคราะห์ข้อมูลสามรูปแบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนแพรกหนามแดงมีการผสมผสานวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว โดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดขายหลัก ควบคู่ไปกับการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ชุมชนได้พัฒนากิจกรรมที่หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว 2) มุมมองและประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวกับความสำเร็จและความท้าทาย ประกอบด้วย มุมมองต่อการปรับตัวด้านอำนาจและบทบาทในชุมชน มุมมองต่อความขัดแย้งและการต่อรองระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา มุมมองต่อการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนและการต่อรองเชิงสิ่งแวดล้อม มุมมองต่อการกระจายผลประโยชน์ในชุมชน และมุมมองต่อการมีประสบการณ์ร่วมกัน 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชนในบริบทของชุมชนแพรกหนามแดงชุมชนต้องปรับตัวเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและดึงดูดกลุ่มลูกค้าใหม่ๆ โดยไม่ละทิ้งการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวชุมชน; การปรับตัว; ศักยภาพ; เศรษฐกิจท้องถิ่น; แพรกหนามแดง

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาการท่องเที่ยวโรงแรมและอีเวนต์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, Doctoral Student in Tourism, Hotel and Event Management, Faculty of Management Science, Silpakorn University

² รองศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, Associate Professor, Faculty of Management Science, Silpakorn University

*Corresponding author E-mail: phitak@ms.su.ac.th

ABSTRACT

This research aims to study the social, cultural, and economic contexts influencing community adaptation in organizing tourism activities, explore stakeholders' perspectives, and propose sustainable tourism development strategies. This qualitative research employed a critical ethnographic methodology. Key informants included 15 community leaders who are part of the local tourism management team, 5 local government administrators, 2 executives and managers of "Khao Mai Pla Mun" restaurant, and 10 tourists who participated in the activities. Data was collected through in-depth interviews and participant observation and analyzed using an integrated approach combining three analytical methods. The findings revealed that 1) The Praek Nam Daeng community integrates its traditional way of life with tourism activities, using local culture and wisdom as the primary selling points while simultaneously developing diverse tourism activities to support the local economy and meet tourists' needs. 2) The perspectives and experiences of stakeholders regarding success and challenges included the adaptation of power dynamics and roles within the community, perspectives on conflicts and negotiations between conservation and development, sustainability-oriented development and environmental negotiations, the distribution of benefits within the community, and shared experiences. 3) Factors contributing to the success of community-based tourism in the context of Praek Nam Daeng included the community adaptation to increase its appeal and attract new customer segments while maintaining the conservation of its traditional way of life and the environment

Keywords : Community-based Tourism; Adaptation; Potential; Local Economy; Phraek Nam Daeng

บทนำ

ในปี พ.ศ.2567 (ค.ศ.2024) ประเทศไทยได้ต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนกว่า 35.5 ล้าน มีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งสิ้น ประมาณ 2.09 ล้านล้านบาท นโยบายรัฐบาลจึงให้ความสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งการตลาดท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566 – 2570) ได้กำหนดหมุดหมายการพัฒนา จำนวน 13 หมุดหมาย โดยในหมุดหมายที่ 2 กำหนดให้ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน การปรับเปลี่ยนภาคการท่องเที่ยวซึ่งเป็นภาคบริการที่สำคัญของไทยให้เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน (Department of Tourism, 2021) ที่สอดคล้องกับทิศทางและแนวโน้มของตลาดยุคใหม่การท่องเที่ยว “วิถีไทย” เป็นจุดเด่นที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้นำมาเป็นกลยุทธ์การตลาดเพราะประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างจากประเทศอื่น อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสความเป็นไทยแท้ โดยต่อยอดนำเสนอสินค้าการท่องเที่ยวที่ผูกโยงกับวิถีไทยแต่ละภูมิภาคขึ้นเพื่อนำรายได้และความเข้มแข็งสู่เศรษฐกิจฐานราก ทำให้คนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ผ่านการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่นไทย (Local Experience) ซึ่งมีหลายระดับ โดยกำหนดกรอบประสบการณ์ที่ไม่จำกัดเพียงการท่องเที่ยวชุมชน (CBT: Community Based Tourism) เท่านั้น แต่หมายรวมถึงทุกพื้นที่ ทุกจังหวัด ทุกองค์ประกอบ ที่สร้างประสบการณ์ให้กับการท่องเที่ยว แม้แต่กรุงเทพมหานคร ก็สามารถค้นหาประสบการณ์ท้องถิ่นได้เช่นกัน

นอกจากนี้ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวเริ่มแสวงหาประสบการณ์ตรงจากการสัมผัสวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต และศึกษาวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ผ่านการพูดคุยสนทนา และ ผ่านกิจกรรมทดลองปฏิบัติต่างๆ เช่น ทดลองทำอาหาร ทดลองทำศิลปะหัตถกรรม หรือทดลองใช้ชีวิตตามอย่างผู้คนในชุมชน ทำให้เข้าใจในวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ของผู้คนและสถานที่นั้นๆ ผ่านประสบการณ์ตรง เรียกว่าเป็นเวทีการเรียนรู้แบบมีชีวิต (Department of Tourism, 2023) ในส่วนของของจังหวัดสมุทรสงคราม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางน้ำเป็นกิจกรรมสำคัญของจังหวัด มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตริมน้ำหลายแห่ง ชุมชนที่มีความโดดเด่นอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรสงคราม คือ ชุมชนตำบลแพรวพนาแดง อำเภอ

อัมพวา ซึ่งมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ลำคลอง แพรก เป็นจำนวนมาก รวมถึงทุนทางสังคมที่สามารถนำมาช่วยสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบันเป็นความท้าทายที่สำคัญ และยังมีช่องว่างที่พื้นที่ยังขาดการศึกษาและการวิเคราะห์การปรับตัวในมิติโครงสร้างทางสังคม ที่สัมพันธ์กับศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวที่เอื้อให้เกิดความสมดุล ดังนั้นงานวิจัยนี้มุ่งเน้นการสำรวจวิธีการและแนวทางที่ชุมชนแพรงหนามแดงใช้ในการปรับตัวเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การศึกษานี้ยังจะช่วยระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชนในบริบทของชุมชนแพรงหนามแดง และชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืนทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและดึงดูดกลุ่มลูกค้าใหม่ๆ โดยไม่ละทิ้งการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อม การศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวและแนวทางในการสร้างคุณค่าร่วมกับชุมชน อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีผลต่อกระบวนการปรับตัวของชุมชนในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน
2. เพื่อสำรวจมุมมองและประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความท้าทายในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว
3. เพื่อเสนอแนวทางที่ชุมชนสามารถพัฒนาการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กระบวนการปรับตัวของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและผลกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนแพรงหนามแดง จังหวัดสมุทรสงครามมีการนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการศึกษา และมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษา ประกอบด้วย

แนวคิดและเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยต้องไม่เป็นการบั่นทอนความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของพวกเขา United Nations (2023) ‘การพัฒนาที่ยั่งยืน’ คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง โดยการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของประชาชนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอม ยอมลดความต้องการของตนเอง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022a) สมัชชาแห่งสหประชาชาติ กำหนดวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก ค.ศ.2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อใช้เป็นแนวทาง ให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกัน มี 17 เป้าหมายใหญ่ ซึ่งแต่ละเป้าหมายเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกัน โดยสามารถจัดกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน ใน 5 มิติ (5P) ได้แก่ 1) การพัฒนามนุษย์ (People) ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาด้านความยากจนและ ความหิวโหย ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม 2) สิ่งแวดล้อม (Planet) ได้ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมืองโลกรุ่นต่อไป 3) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ 4) สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก และ 5) ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) เน้นสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วน ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนส่งผลต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในหลายด้าน ทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การสร้างรายได้ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจ

เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนแก่ผู้มาเยือน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนผ่านการจัดการท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ และช่วยให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change Theory)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสังคมระหว่างช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาค ซึ่งอาจเป็นผลดีหรือผลเสียก็ได้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมโบราณไปสู่อารยธรรม เป็นกระบวนการของความแตกต่างและกระบวนการยึดเหนี่ยว สาเหตุเนื่องจากทุกคนมีความแตกต่างกัน ในขณะเดียวกันต้องพึ่งพาอาศัยกันอันนำมาซึ่งความชำนาญเฉพาะอย่าง ความจำเป็นของการพึ่งพาอาศัยกันส่งผลให้เกิดความเป็นปึกแผ่น หนาแน่นของสังคมจากการเพิ่มมากขึ้นของประชากร ความเจริญก้าวหน้าทางนวัตกรรมและเทคโนโลยีจึงต้องมีการควบคุมทางสังคมโดยอาศัยกฎหมายและศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยมีระบบปัจจัยทางโครงสร้างรวมทั้งการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ซึ่งเกิดขึ้นในแง่ภูมิใดแง่หนึ่งทั้งในแง่บวกหรือลบ และให้คุณหรือโทษ (Nakphin & Somboon, 2019) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสภาวะของการปรับสภาพใหม่ที่เกิดขึ้นไปจากเดิม อาจเกิดช่วงเวลาไม่นานหรือยาวนาน มีความคล้ายคลึงกับการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิตตรงที่การเปลี่ยนแปลงนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ทำด้วยตนเองหรือกับสิ่งต่างๆ รอบตัว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการที่สังคมเปลี่ยนแปลงไป และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ต่อชุมชนทั้งด้านบวกและด้านลบ ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

ทฤษฎีเศรษฐกิจฐานราก (Grassroots Economy Theory)

ระบบเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจแนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจก แต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและในระดับที่กว้างขวางอื่นๆ และภายนอก โดยเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชน คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ตั้งแต่ระดับการผลิต จนไปถึงระดับการบริโภค การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด การลงมือปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ (Community Organizations Development Institute (Public Organization), 2019) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2561-2580) “เศรษฐกิจฐานราก” (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022b) มีเป้าหมายเพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเอง ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรมและเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่นๆ ในพื้นที่ เกิดการสร้างอาชีพและกระจายรายได้ ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่เสมอภาคจากระดับชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติหรือสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น น้ำตก ทะเลสาบ หาดทราย เกาะ และแนวปะการัง เป็นต้น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถจัดการระบบในแหล่งธรรมชาติหรือระบบนิเวศ (Ecosystem) ให้เกิดสมดุล (Sorthong et al., 2024) องค์การการท่องเที่ยวโลก หรือ The World Tourism Organization (UNWTO) ได้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในทุกรูปแบบ โดยมีแรงจูงใจหลักคือการให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แพร่หลายในพื้นที่ธรรมชาตินั้นๆ ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ต้องสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย (Thuannadee, 2024) สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) คือ รูปแบบของการท่องเที่ยวที่ต้องการจะสร้างความตระหนักต่อการรับผิดชอบต่อการรักษาแหล่งท่องเที่ยว (Conservative) การป้องกันการทำลายธรรมชาติ (Prevention) ที่พบว่ามีความเสี่ยงของความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และต้องหาทางทำให้แหล่งท่องเที่ยวดำรงอยู่สืบต่อไป โดยปราศจากผลกระทบที่มีต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมซึ่ง ต้องมั่นใจว่าเกิดผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้กับชุมชนและท้องถิ่น

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism Theory)

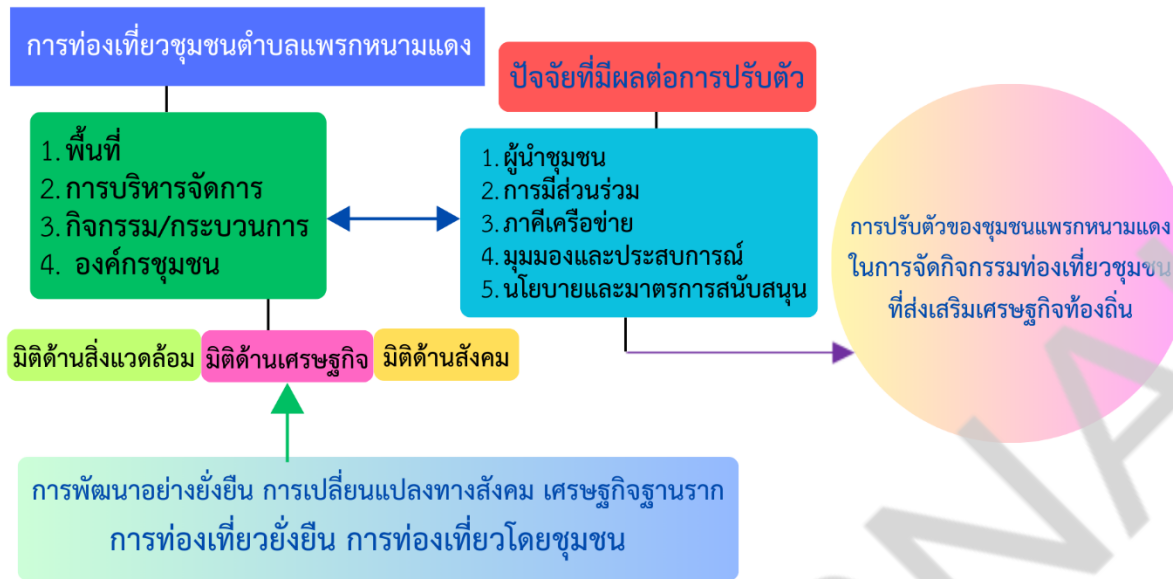
การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยที่ผ่านมา คำว่า Community-based Tourism: CBT หมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการที่นำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (Tourism Authority of Thailand, 2023) เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ต้อมมี "ชุมชน" เป็นส่วนประกอบสำคัญ โดยจุดเริ่มต้นของแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาจากแนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวร์ริซึม (Ecotourism) ซึ่งมาจากประเทศตะวันตก โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่คู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) มีรูปแบบลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (Phromkham, 2022) โดยได้จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะของชุมชนที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน 1) ชุมชนดั้งเดิม ที่คนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการหลัก 2) ชุมชนจัดตั้ง ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการหลัก 3) ชุมชนแบ่งปัน ที่หน่วยงานภาครัฐร่วมมือกับภาคประชาชนในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการหลัก และ 4) ชุมชนอิสระ ที่บริษัทเอกชนหรือผู้ประกอบการ ที่อยู่ในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการหลัก จากงานศึกษาในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม (Charoengnamsamoe et al., 2023) แสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งน้ำ เช่น การท่องเที่ยวตามคลองดำเนินสะดวกและคลองโคก สามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนและช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่ง ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การพายเรือ การเก็บเกี่ยวอาหารทะเล และการเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้าน มีส่วนสำคัญในการสร้างความยั่งยืน โดยเฉพาะในชุมชนที่มีเอกลักษณ์ เช่น ชุมชนอัมพวา ได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบันและสอดคล้องกับพื้นที่ที่บริบทแพรรกหนามแดงมีเปรียบเทียบลักษณะพื้นที่กับการจัดการท่องเที่ยว

แนวคิดการจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนย่อมได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ อาจส่งผลต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ การจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจจึงมีความสำคัญ การจัดการความขัดแย้งจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน แนวคิดหลักในการจัดการความขัดแย้งจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนมี ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การจัดการผลประโยชน์ และการแก้ไขปัญหา การสร้างกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและเป็นธรรม เพื่อให้เสียงของทุกฝ่ายได้รับการรับฟังและพิจารณา (Thueannadee, 2024) 2) การจัดการผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม (Benefit Sharing) มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในชุมชน การกำหนดแนวทางการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย 3) การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Sustainable Resource Management) เพื่อรักษาความสมดุลระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ การกำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน 4) การสร้างความเข้าใจและความร่วมมือ (Understanding and Cooperation) ระหว่างนักท่องเที่ยวชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและความรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน 5) การจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (Constructive Conflict Management) การสร้างกลไกในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์และเป็นธรรม การใช้กระบวนการเจรจา ไกล่เกลี่ย และระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี (Hirunpan et al., 2018)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการวิจัยเรื่องกระบวนการปรับตัวของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ทำให้เห็นตัวแปรสำคัญ 5 ตัวแปร ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชน 2) การมีส่วนร่วม 3) ภาคีเครือข่าย 4) มุมมองและประสบการณ์ร่วม และ 5) นโยบายและมาตรการ จึงนำมาสู่การพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 32 คน ประกอบด้วยแกนนำชุมชนที่เป็นทีมจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจำนวน 15 คน ที่เป็นสมาชิกกลุ่มและมีรายได้ส่วนเสียในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน 5 คน ที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและรับทราบรายละเอียดการทำกิจกรรมของกลุ่ม ผู้บริหารและผู้จัดการร้านข้าวใหม่-ปลาหมัก 2 คน ในฐานะผู้ผลักดันกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน และนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรม 10 คน ที่มีความพร้อมในการสื่อสารและให้ข้อมูล การออกแบบงานวิจัยบางแบบจำเป็นต้องมีขนาดตัวอย่างขนาดใหญ่บางแบบการออกแบบงานวิจัยค่อนข้างต้องใช้จำนวนน้อยจากการศึกษาของ Bertaux (as cited in Wasihun, 2022) ระบุว่า จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยปรากฏการณ์วิทยาควมมีอย่างน้อย 15 คน และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก 20 คน เพียงพอที่จะเปิดเผยและทำความเข้าใจประเด็นสำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยผู้เข้าร่วมการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา และผู้เข้าร่วมประมาณ 30-50 คน ที่มีพื้นฐาน ในลักษณะเดียวกัน ซึ่งจำนวนของผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เล็กที่สุดที่ยอมรับได้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น จำนวนผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยนี้จึงเพียงพอ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักมีความเกี่ยวข้องกับการการท่องเที่ยว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาเชิงวิพากษ์ (Critical Ethnography) เป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เน้นการสำรวจและวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างอำนาจ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับเสียงและประสบการณ์ของชุมชนที่ถูกมองข้ามในการพัฒนานโยบายหรือกิจกรรมต่างๆ (Chantavanich, 2022) การวิจัยนี้จะมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์การปรับตัวของชุมชนแพรหมามแดงในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยมีการสังเกตตัวแปรการวิจัยในบริบททางธรรมชาติเพื่อระบุและบันทึกรูปแบบพฤติกรรม การใช้เวลาในที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของกลุ่มเพื่อบันทึกกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เนื่องจากนักวิจัยเป็นคนในพื้นที่ทำงานกับแกนนำในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องจึงใช้การสังเกตการแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

โดยนักวิจัยจะเข้าร่วมและสังเกตการณ์กิจกรรม พร้อมทั้งมีการกำหนดแนวทางการสนทนากลุ่มร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งการจัดบรรยากาศการพูดคุย การนำวงสนทนากลุ่มแบบมีส่วนร่วม การจับประเด็นสำคัญ ตลอดจนการสรุปและตรวจสอบข้อมูล และผู้วิจัยเลือกเครื่องมือการวิจัยโดยออกแบบแนวคำถามสัมภาษณ์ ที่สัมพันธ์กับตัวแปรที่ดึงออกมาจากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งออกแบบคำถามที่เน้นความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ ความรู้สึก ท่าทีการแสดงออก และข้อเสนอแนะในการปรับตัว โดยช่วงเวลาดำเนินการวิจัยอยู่ในช่วงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2567 - วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2567 รวมระยะเวลา 120 วัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการบูรณาการวิเคราะห์ข้อมูลสามรูปแบบได้แก่ 1. การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเป็นวิธีการที่ใช้เพื่อค้นหา แนวโน้ม รูปแบบ และธีม ที่ปรากฏในข้อมูล เช่น ข้อความจากการสัมภาษณ์หรือข้อมูลที่ได้จากการสังเกตด้วยการการถอดข้อความจากการสัมภาษณ์หรือบันทึกจากการสังเกต การแยกข้อความหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการปรับตัว การจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่มีลักษณะหรือความหมายคล้ายกัน เพื่อระบุรูปแบบที่เกิดขึ้น 2. การวิเคราะห์แบบตีความ (Thematic Analysis) การวิเคราะห์แบบตีความมุ่งเน้นที่การระบุและแยกแยะ ธีมหรือประเด็นสำคัญ (Themes) ของกระบวนการปรับตัวของชุมชน โดยเฉพาะในการจัดการและดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน โดยการอ่านข้อมูลอย่างละเอียดและซ้ำๆ การระบุธีมที่เชื่อมโยงกับการปรับตัว 3. การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Analysis) การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มุ่งเน้นการตรวจสอบ โครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีผลต่อกระบวนการปรับตัวของชุมชน โดยพิจารณาปัจจัยที่ซ่อนอยู่ ซึ่งการเสนอผลงานวิจัยและเปิดเผยข้อมูลจะมีการขอความยินยอม และมีการรักษาความลับของข้อมูลรวมทั้งมีการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้ให้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อการปรับตัวของชุมชนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น กรณีศึกษา ชุมชนแพรงหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง 3 วัตถุประสงค์ พบว่า

1. การศึกษาบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีผลต่อกระบวนการปรับตัวของชุมชนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน พบว่า ชุมชนแพรงหนามแดง ตั้งอยู่ในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นชุมชนที่มีลำคลองกระจายอยู่ในพื้นที่ถึง 36 คลอง และมีแพรงและลำปะโดงจำนวนมาก เป็นพื้นที่ชุมชนที่เต็มไปด้วยเสน่ห์แห่งวิถีชีวิตดั้งเดิมและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยบริเวณชายคลองเป็นพื้นที่ป่าชายเลนรอบชุมชนมีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู และปลา อีกทั้งยังทำหน้าที่ป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง และเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับการทำประมงพื้นบ้านและการเกษตร โดยชาวบ้านในชุมชนยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนแพรงหนามแดง เป็นการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมสัมผัสวิถีชีวิต อาชีพ กิจกรรมที่โดดเด่นเป็นการล่องแพไม้ไผ่ไปตามสายน้ำที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ความสงบเงียบของคลองที่ลัดเลาะผ่านบ้านเรือน และรอยยิ้มที่อบอุ่นของชาวบ้านที่ยังคงดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพแบบเรียบง่าย การท่องเที่ยวของชุมชนแพรงหนามแดงไม่ได้มีแค่เพียงการพักผ่อน แต่ยังเป็นโอกาสที่จะได้เรียนรู้วิถีชีวิต อาชีพที่สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ สอดคล้องกับ Thuannadee, 2024 ที่นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่าเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในทุกรูปแบบ โดยมีแรงจูงใจหลัก คือ การให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แพร่หลายในพื้นที่ธรรมชาตินั้นๆ ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ต้องสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย

จากการศึกษานี้ได้วิเคราะห์การปรับตัวของชุมชนแพรงหนามแดงในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยเน้นการบูรณาการการทำงานร่วมกัน มีข้อค้นพบสำคัญเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชน พบว่ารูปแบบการปรับตัวของชุมชนทั้งในเชิงวิถีชีวิต วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมีทั้งด้านบวกและด้านลบที่ส่งผลต่อการปรับตัวและการพัฒนาของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kranogporn (as cited in Nakwivek, 2022) ที่ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยมีระบบ ปัจจัยทางโครงสร้างรวมทั้งการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม สามารถเกิดขึ้นในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งในทั้งในแง่บวกหรือลบ การศึกษาศึกษาบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีผลต่อกระบวนการปรับตัวของชุมชน จำเป็นต้องมองให้เห็นมิติทั้งสองด้าน ซึ่งพบว่า

1) การปรับตัวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ชุมชนแพรงหนามแดงมีการผสมผสานวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว โดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดขายหลัก เช่น การเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อธรรมชาติ การทำขนมซ่อชะคราม และการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิตเดิม เช่น การเลี้ยงกุ้งและปู ถูกนำมาปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การสาธิตการดักปู การเลือกซื้อสัตว์น้ำตามฤดูกาล รวมถึงการเล่าเรื่องวิถีชีวิตผ่านกิจกรรมบนแพ ปัจจุบันชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการสื่อสารเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แก่นักท่องเที่ยวและการเล่าเรื่อง (Storytelling) คนในชุมชน โดยเฉพาะทีมก่อแพและมัคคุเทศก์ท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

2) การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ชุมชนได้พัฒนากิจกรรมที่หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันยังคงเน้นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในรูปแบบต่างๆ กิจกรรมที่หลากหลาย การล่องแพเป็นกิจกรรมหลักที่ชุมชนแพรงหนามแดงจัดขึ้น โดยมีกิจกรรมเสริม เช่น การเล่นลูกข่าง การทอดแห การดักปู การทำขนมไทย การพายเรือชมป่าชายคลอง และการสาธิตการยกยอ ซึ่งทั้งหมดถูกออกแบบให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตดั้งเดิม การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ชุมชนเน้นการนำผลิตภัณฑ์พื้นถิ่น เช่น กุ้ง ปู และขนมจาก มาแปรรูปเพื่อจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ช่วยเพิ่มรายได้โดยไม่ต้องพึ่งพ่อค้าคนกลาง การเลือกใช้สื่อออนไลน์ การใช้ Facebook เพจ "คนก่อแพ นังแพ แลคลอง" โดยกลุ่มสวัสดิการชุมชนตำบลแพรงหนามแดง เป็นเครื่องมือสำคัญในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและดึงดูดนักท่องเที่ยว ชุมชนยังใช้ดีไออีและรูปภาพเพื่อสร้างความสนใจ

3) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวชุมชนในแพรงหนามแดงเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งในบทบาทของผู้ให้บริการ นักเล่าเรื่อง และผู้สนับสนุนกิจกรรมการแบ่งบทบาทหน้าที่ สมาชิกชุมชนมีบทบาทที่ชัดเจน เช่น คนก่อแพ คนจัดกิจกรรมฐานต่างๆ คนทำอาหาร และเด็กนักเรียนที่ช่วยสาธิตการทำขนมการพัฒนาทักษะเยาวชน ชุมชนสนับสนุนให้เยาวชนมีบทบาทในกิจกรรม เช่น การเป็นมัคคุเทศก์เยาวชน และการทำสินค้าพื้นถิ่น เยาวชนได้รับการฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์ การวางแผน และการสื่อสารการประจักษ์ร่วมกัน ชุมชนมีการจัดประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น การวางแผนกิจกรรม การแบ่งปันผลกำไร และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ดังนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชน เช่น "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว การสร้างสรรค์กิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน"

4) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและสังคม การท่องเที่ยวชุมชนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชนแต่ยังมีความท้าทายที่ต้องจัดการรายได้จากการท่องเที่ยว ให้กับคนในชุมชน เช่น รายได้จากการก่อแพ การจำหน่ายอาหารทะเล และการขายของที่ระลึก รายได้บางส่วนถูกนำเข้าสู่งกองทุนสวัสดิการชุมชน การสร้างงานการท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำงานหลากหลาย เช่น การก่อแพ การจัดกิจกรรม และการให้บริการอาหารความสมดุลกับวิถีชีวิตดั้งเดิมแม้ว่าการท่องเที่ยวจะช่วยเพิ่มรายได้แต่บางครั้งเรื้อนยังคงยึดอาชีพหลัก คือ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำการจัดการเวลาระหว่างอาชีพหลักและการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม โดยจัดการท่องเที่ยวตามตารางน้ำขึ้น น้ำลง/ทรัพยากรธรรมชาติตามฤดูกาล

ภาพที่ 2 การเปลี่ยนแปลงในตำบลแพรงหนามแดง

โดยภาพรวมข้อค้นพบทำให้เห็นสภาพสะท้อนของชุมชนแพรงหนามแดงว่าแม้ชุมชนจะพยายามรักษาวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน หากแต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ที่เกิดขึ้นในระหว่างช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาค ซึ่งอาจเป็นผลดีหรือผลเสียก็ได้ สอดคล้องกับ (Durkheim (as cited in Nakvivek, 2022) ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะส่งผลให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวและเตรียมพร้อมในการรับมืออย่างต่อเนื่อง เนื่องจากทุกคนมีความแตกต่างกันในขณะเดียวกันต้องพึ่งพาอาศัยกันอันนำมาซึ่งความชำนาญเฉพาะอย่าง ความจำเป็นของการพึ่งพาอาศัยกันส่งผลให้เกิดความเป็นปึกแผ่น หนาแน่นของสังคมจากการเพิ่มมากขึ้นของประชากร ความเจริญก้าวหน้าทาง

นวัตกรรมและเทคโนโลยีจึงต้องมีการควบคุมทางสังคม

2. การสำรวจมุมมองและประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความท้าทายในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ซึ่งผลการศึกษา พบว่า มุมมองและประสบการณ์สำคัญในการปรับตัวของคนในชุมชนแพรกกานแดงที่ต้องพัฒนาเพื่อสร้างการท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืนในระยะยาว ประกอบด้วย 6 ด้าน สำคัญดังนี้

1) มุมมองด้านอำนาจและบทบาทในชุมชน แก่นนำชุมชนในชุมชนแพรกกานแดงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว เช่น แก่นนำชุมชน แก่นนำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และผู้ประกอบการร้านอาหารท้องถิ่น อย่างไรก็ตามโครงสร้างอำนาจในชุมชนยังคงแสดงถึงความไม่เท่าเทียม โดยมีเพียงกลุ่มเล็กที่ตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่มีบทบาทรอง แม้มีการตั้งเยาวชนมามีส่วนร่วมช่วยเพิ่มศักยภาพของชุมชนในอนาคต แต่การตัดสินใจที่สำคัญยังอยู่ที่กลุ่มผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นกลุ่มผู้นำด้านการอนุรักษ์และกลุ่มที่ทำงานร่วมกันมาอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ โดยเป็นโจทย์ท้าทายที่สำคัญในการที่ชุมชนแพรกกานแดงต้องเร่งสร้างสมดุลในโครงสร้างอำนาจภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Paisan, 2024) ที่ระบุว่าความเปลี่ยนแปลงในสังคมมักมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและการยึดเหนี่ยวทางสังคมซึ่งอาจก่อให้เกิดการพึ่งพาพึ่งกันมากขึ้น

2) มุมมองด้านความขัดแย้งและการต่อรองระหว่างการรักษาอนุรักษ์และการพัฒนา จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวของชุมชนได้นำมาซึ่งความกดดันให้ชุมชนต้องตอบสนองต่อความต้องการของตลาด เช่น การเพิ่มกิจกรรมหรือจำนวนแพ ทั้งนี้ การพัฒนาในบางกรณีได้ลดความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในขณะที่กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การล่องแพและการสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านช่วยสร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับ ทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยไม่ลดทอนทรัพยากรธรรมชาติของชนรุ่นหลัง ทั้งนี้ชุมชนได้ใช้การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจรายได้จากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งถูกนำเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน แต่ความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ยังเป็นปัญหา ชาวบ้านที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ได้รับประโยชน์โดยตรง ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Paisan, 2024) ที่ระบุว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในชุมชนมักเกิดจากการมีส่วนร่วมที่ไม่ทั่วถึง เป็นต้น

3) มุมมองด้านการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนและการต่อรองเชิงสิ่งแวดล้อม หากมองย้อนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชนแพรกกานแดง เช่น การดูแลป่าชายคลอง การปลูกป่าชายเลน การจัดการน้ำของชุมชน ถือเป็นการสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปู ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับ ทฤษฎีการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Fennell, 2021) ที่เน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาที่ยั่งยืน การขยายกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเพิ่มจำนวนแพเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว อาจทำให้ชุมชนต้องลดความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Theory) ที่เน้นความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

4) มุมมองด้านการกระจายผลประโยชน์ในชุมชน แม้ว่าการท่องเที่ยวในชุมชนแพรกกานแดงจะสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่การกระจายผลประโยชน์ยังคงไม่เท่าเทียม สมาชิกบางคน เช่น ชาวบ้านที่ไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรง อาจไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ในขณะที่บทบาทของ อบต.ก็ยังมีส่วนร่วมไม่มากนัก ทำให้ต้องมีการประสานงานและเชื่อมความร่วมมือ

“...การจัดการกลุ่มท่องเที่ยว เราเน้นการช่วยกันดูแลคลองคูไปกับการท่องเที่ยว โดยขออนุญาตจาก อบต. ทำให้ อบต. เองก็ได้รับชื่อเสียงไปด้วยจากการจัดการท่องเที่ยว เราต้องมีการจัดสมดุลเพื่อลดความขัดแย้งจากการเมืองท้องถิ่น...” Nipa Buachan (Personal Communication, 2025, 15 January)

แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ (Yutthaworawit, 2022) ที่ระบุว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อป้องกันความขัดแย้งในชุมชนในระยะยาว

5) มุมมองด้านการมีประสบการณ์ร่วมกัน บริบททางสังคมและมุมมองประสบการณ์ของผู้ให้บริการและผู้เข้าร่วมมีกระบวนการที่สอดคล้องกันในเรื่องของสร้างประสบการณ์เชิงลึก (Experiential Marketing) ที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นประสาทสัมผัสและอารมณ์ของนักท่องเที่ยว เช่น การมีส่วนร่วมในการถ่อแพหรือการเล่าเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชนแพรกกานแดง โดยประสบการณ์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและการสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติมีส่วนช่วยให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกเชื่อมโยงกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

6) มุมมองด้านความยั่งยืนในอนาคต โอกาสและความท้าทาย ชุมชนแพรงหนามแดงจะเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์ในระยะยาว โดยมีการพัฒนากิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งและส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาว ทั้งในมิติของการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ การให้คุณค่าและการใช้ทรัพยากรแบบตระหนักถึงความยั่งยืน มิติของการจัดกิจกรรมที่กระทบหรือสร้างผลเสียกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง เสริมกิจกรรมการป้องกันดูแล ตลอดจนมิติด้านการบริหารจัดการ ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนแพรงหนามแดงในด้านต่างๆ พบว่า ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมยังมีการอนุรักษ์และบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผลกระทบต่อวัฒนธรรมยังมีการประกอบอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การทำอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ ส่งผลให้เกิดการดูแลน้ำ คุณภาพน้ำ และการไหลเวียนของน้ำอยู่ในระดับดี และผลกระทบต่อเศรษฐกิจจากรายได้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวอยู่ได้แม้ว่าบางช่วงจะไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุน ผลจากการมีความรู้และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับการท่องเที่ยวทางน้ำในปัจจุบัน จึงทำให้ชุมชนแพรงหนามแดงสามารถหาทางออกในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการพัฒนาที่เกิดขึ้นจนเกิดการสร้างรายได้ และสามารถสร้างเศรษฐกิจฐานรากจากจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าชุมชนแพรงหนามแดงจะมีผลกระทบเชิงบวกมากกว่าด้านลบ แต่ยังคงมีความท้าทายและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน เช่น ความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา คนในชุมชนบางส่วนยังมองว่าการจัดการท่องเที่ยวไม่สามารถทำได้ ขณะที่กระแสการพัฒนาอาจจะยังไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากนัก ยังไม่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวและไม่ได้มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำจึงยังไม่ได้เข้าร่วมและไม่เห็นโอกาส เนื่องจากมีเฉพาะกลุ่มผู้จัดการท่องเที่ยว กลุ่มขับเรือท่องเที่ยวและแพ เด็กและเยาวชน และการจัดการท่องเที่ยวบางชุมชนของตำบลแพรงหนามแดง ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการกระจายผลประโยชน์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หากจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างขาดความเข้าใจอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ การอภิปรายความท้าทายและอุปสรรคจะช่วยให้เห็นถึงปัญหาที่ต้องแก้ไขและช่วยในการวางแผนการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. การเสนอแนวทางที่ชุมชนสามารถพัฒนาการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นผลจากศึกษา พบว่า การปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบันเป็นความท้าทายสำคัญ ที่งานวิจัยนี้ได้สำรวจวิถีการและแนวทางที่ชุมชนแพรงหนามแดงใช้ในการปรับตัวเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ยังช่วยระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชนในบริบทของชุมชนแพรงหนามแดง และชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืนทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและดึงดูดกลุ่มลูกค้าใหม่ๆ โดยไม่ละทิ้งการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เข้าใจถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวและแนวทางในการสร้างคุณค่าร่วมกับชุมชน ดังนั้นทิศทางในการพัฒนาในอนาคตของชุมชนจึงต้องให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ ดังนี้

1) ควรมีการจัดการที่สมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์มุ่งเน้นไปที่การตลาดเชิงยั่งยืน (Sustainable Marketing) ซึ่งเน้นสร้างคุณค่าในระยะยาว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น การนำเสนอโปรแกรมการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศ เช่น การลดปริมาณขยะในแม่น้ำหรือการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อส่งผลให้คนรุ่นหลังสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างต่อเนื่อง และรับผลกระทบจากการจัดกิจกรรมในยุคปัจจุบันน้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ United Nations (2023) ที่กล่าวว่า ‘การพัฒนาที่ยั่งยืน’ คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง

2) เพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม โดยตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสมดุลระหว่างการท่องเที่ยว การบริการและการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เน้นการสร้างกิจกรรมเชิงประสบการณ์เพื่อสร้างความพึงพอใจและการกลับมาเยือนของนักท่องเที่ยว เช่น การออกแบบกิจกรรมเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตท้องถิ่นและธรรมชาติ เช่น การถ่อแพหรือการพายเรือในคลองที่เงียบสงบ การใช้วิธีการแบ่งส่วนตลาด (Market Segmentation) เพื่อเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศ เช่น นักท่องเที่ยวที่สนใจการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

3) ควรใช้การสร้างแบรนด์เพื่อส่งเสริมการจดจำในตลาด เช่น การสร้างภาพลักษณ์ที่ชัดเจนว่ากิจกรรมคนถ่อแพเป็นกิจกรรมที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม (Anholt, 2024) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ใส่ใจความยั่งยืน และต้องการสัมผัสประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมในชุมชน การสะท้อนให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่า และการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมในชุมชน สะท้อนให้นักท่องเที่ยวได้เห็นว่าทางเลือกมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลแพรกหนามแดงจะช่วยสร้างรายได้ให้กับคนชุมชน เกิดการกระจายผลประโยชน์ที่เท่าเทียมไปยังสมาชิก แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ (Yutthaworawit, 2022) ที่ระบุว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อป้องกันความขัดแย้งในชุมชนในระยะยาว

4) สนับสนุนการพัฒนาทักษะของผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา โดยเฉพาะการจัดการและการส่งเสริมการตลาดร่วมกับนักท่องเที่ยวผ่านเรื่องราวหรือกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์ ต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในโครงสร้างอำนาจ สอดคล้องกับ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022b) ที่เสนอว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเน้นไปที่การพัฒนาคน (People) เพื่อให้มีความสามารถและกำจัดปัญหาด้านความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

5) เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เช่น การใช้สื่อออนไลน์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว นำเสนอสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและคุณภาพ เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนและเกิดการบอกต่อไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะการบอกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยเลือกแพลตฟอร์มและการใช้สื่อดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับชุมชนแพรกหนามแดง รวมถึงเพื่อสร้างการรับรู้และการประชาสัมพันธ์ เช่น การโปรโมตผ่าน Facebook เพจ "คนถ่อแพนั่งแพ แลคล่อง โดยกลุ่มสวัสดิการชุมชนตำบลแพรกหนามแดง (ถ่อแพ แลคล่อง ชุมชนแพรกหนามแดง)" และการใช้ Instagram ตลอดจนการเข้าถึงสื่อโทรทัศน์หรือรายการทางยูทูบ เป็นเครื่องมือสำคัญในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมถึงชุมชนยังใช้วิดีโอและรูปภาพเพื่อสร้างความสนใจ ซึ่งสามารถเพิ่มการรับรู้และจำนวนผู้เข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Gretzel, 2021)

นอกจากนี้ ยังมีแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง แนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียม และแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการพูดคุยร่วมกันจากทุกภาคส่วน การเก็บรวบรวมข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งเศรษฐกิจฐานรากจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับและเสนอแนะแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้รับประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากแนวทางที่ชุมชนสามารถพัฒนาการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นเป็นของชุมชนแพรกหนามแดงที่มีบริบทพื้นที่สามน้ำ ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นจึงมีความเฉพาะจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย

สรุปผลการวิจัย

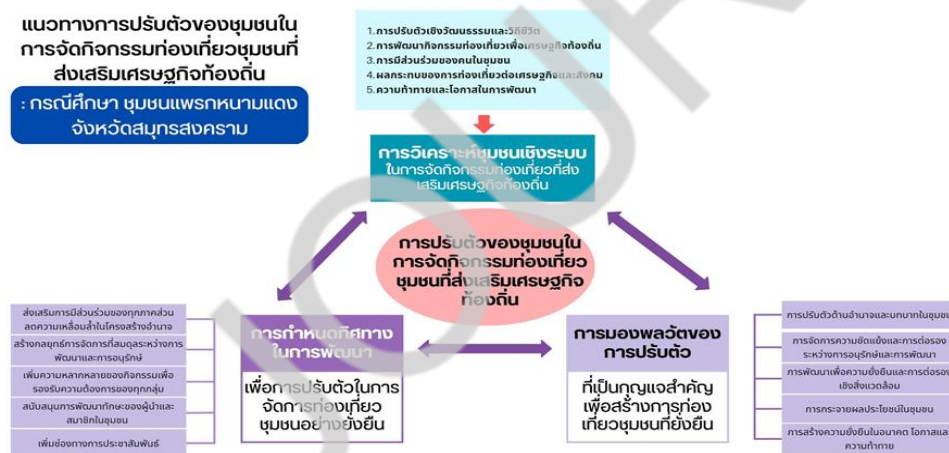
งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปรับตัวของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม การปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบันเป็นความท้าทายที่สำคัญ งานศึกษานี้ได้สำรวจวิถีการและแนวทางที่ชุมชนแพรกหนามแดงใช้ในการปรับตัวเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ยังช่วยระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชนในบริบทของชุมชนแพรกหนามแดง และชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืนทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและดึงดูดกลุ่มลูกค้าใหม่ๆ โดยไม่ละทิ้งการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เข้าใจถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวและแนวทางในการสร้างคุณค่าร่วมกับชุมชน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. ชุมชนแพรกหนามแดงมีการผสมผสานวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว โดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดขายหลัก ควบคู่ไปกับการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ชุมชนได้พัฒนากิจกรรมที่หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยมีความท้าทายที่ต้องจัดการรายได้จากการท่องเที่ยวอย่าง

เท่าเทียมเพื่อช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สร้างรายได้ และยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของวิถีชุมชนทั้งการประกอบอาชีพและวัฒนธรรมของชุมชน ขยายผลไปยังเด็กและเยาวชน

2. มุมมองและประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวกับความสำเร็จและความท้าทายในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว พบว่ามี 6 ด้านสำคัญ 1) มุมมองด้านอำนาจและบทบาทในชุมชน 2) มุมมองด้านความขัดแย้งและการต่อรองระหว่าง การอนุรักษ์และการพัฒนา 3) มุมมองด้านการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนและการต่อรองเชิงสิ่งแวดล้อม 4) มุมมองด้านการกระจายผลประโยชน์ในชุมชน 5) มุมมองด้านการมีประสบการณ์ร่วมกัน และ 6) มุมมองด้านความยั่งยืนในอนาคต

3. แนวทางที่ชุมชนสามารถพัฒนาการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น 1) ต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในโครงสร้างอำนาจ 2) สร้างกลไกการจัดการที่สมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ 3) เพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม 4) สนับสนุนการพัฒนาทักษะของผู้นำและสมาชิกในชุมชน เช่น การเล่าเรื่องและการบริหารจัดการ และ 5) เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ ดังภาพที่ 3 ซึ่งมีส่วนประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การวิเคราะห์ชุมชนเชิงระบบในการจัดการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น 5 ด้าน ร่วมกับ 2) การมองพลวัตของการปรับตัว 5 ด้าน เพื่อนำไปสู่ 3) การกำหนดทิศทางในการพัฒนาเพื่อการปรับตัวในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 5 ด้าน นับว่าเป็นกระบวนการปรับตัวของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ทุกอย่างเชื่อมโยง สามารถปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงได้อย่างสอดคล้องกับพื้นที่และแต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การปรับตัวของชุมชนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดการความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการประกอบอาชีพที่เป็นอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนตำบลแพรงหนามแดง การกระจายผลประโยชน์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึงในการจัดการท่องเที่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ทุกช่วงวัย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดการการท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกระแสการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน จากกรณีการปรับตัวของชุมชนแพรงหนามแดงในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยเน้นการบูรณาการการทำงานร่วมกัน สามารถใช้เป็นแนวทางในเชิงวิชาการสำหรับชุมชน ผู้ประกอบการและผู้บริหารท้องถิ่นนำผลการวิจัยไปใช้เป็นต้นแบบเพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการในด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในการยกระดับพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนสามารถนำไปเป็นต้นแบบในการวิเคราะห์การวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยว ให้ทราบปัญหาและช่องว่างในการจัดการเพื่อนำไปพัฒนาการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่และส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนและประสบความสำเร็จในอนาคต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีผลต่อกระบวนการปรับตัวของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวทางน้ำ จากประเด็นสำคัญที่พบเกี่ยวกับการกระจายบทบาทในชุมชนที่ยังไม่ทั่วถึง กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้นำกลุ่ม ส่งผลให้คนในชุมชนบางกลุ่มไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชนควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวชุมชน โดยให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา

2. ด้านการปรับตัวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้นำชุมชน บทบาทการนำยังถูกกระจุกตัวในกลุ่มแกนนำหลักที่อยู่ในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์หรืออยู่ในแกนนำด้านการอนุรักษ์ที่เป็นผู้อาวุโสในชุมชน ขาดการบูรณาการมุมมองของคนรุ่นใหม่ จึงจำเป็นต้องสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในชุมชนโดยให้พวกเขาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เช่น การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือจัดการด้านการทำสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ จัดกิจกรรมอบรมการเป็นผู้นำชุมชนเพื่อเพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการของแกนนำ นอกจากนี้ต้องประสานหน่วยงานภาครัฐ ให้สนับสนุนด้านงบประมาณและการฝึกอบรม การประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว เช่น ทางเดินริมน้ำ สถานที่พักผ่อน และระบบกำจัดขยะที่เหมาะสม สนับสนุนการฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว เช่น ทักษะการเล่าเรื่อง (Storytelling) และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวบ้านสามารถตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวได้ดีขึ้น

3. ด้านผู้ประกอบการท่องเที่ยว ที่เป็นแนวทางที่ชุมชนสามารถพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น ประเด็นสำคัญที่พบในด้านการบริการที่ยังไม่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวกลุ่มวัยรุ่นและครอบครัวที่ต้องการกิจกรรมที่แปลกใหม่และผจญภัย ข้อเสนอแนะในด้านนี้จึงควรออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การปรุงอาหารจาก หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่สร้างเครือข่ายกับโรงแรมและบริษัทนำเที่ยวในพื้นที่เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน

4. ผลการวิจัยเชิงวิชาการ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนกึ่งชนบทกึ่งเมือง ชุมชนริมน้ำกับการบริหารจัดการน้ำให้มีระบบไหลเวียนคุณภาพน้ำ และการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นธรรม นำไปสู่การสร้างรายได้จากการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการปรับตัวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การสรุปผลการวิจัย ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย เชื่อมโยงกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนส่งผลต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจเพื่อพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนแพรทนามแดงต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในระยะยาว ยังศึกษาไม่ครอบคลุมด้วยข้อจำกัดของระยะเวลา จึงขอเสนอแนะให้ทำการศึกษาผลกระทบเชิงลึกของการท่องเที่ยวชุมชนต่อทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิม เพื่อนำข้อมูลมาออกแบบกิจกรรมที่ยั่งยืนโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) เพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ นอกจากนี้ภาพรวมการดำเนินงาน

2. การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย และการบริหารจัดการที่รอบคอบ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จึงควรศึกษาเรื่องการจัดการความขัดแย้งในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เน้นศึกษาวิธีการสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3. วิเคราะห์กรณีตัวอย่างชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จในด้านนี้ เพื่อเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้กับชุมชน

ข้อจำกัดการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ได้ดำเนินงานโดยใช้ทุนส่วนตัวในการทำวิจัย คณะผู้วิจัยจำเป็นต้องบริหารงานภายใต้งบประมาณที่มีอย่างจำกัด ส่งผลต่อการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลและทำกิจกรรมในพื้นที่ได้อย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ แต่ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากแกนนำชุมชน ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว ทำให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์ และกระทั้งดำเนินการวิจัยแล้วเสร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

References

- Anholt, S. (2024). Place branding: has it all been a big misunderstanding?. *Place Branding and Public Diplomacy*, 20(1), 4-6. <https://doi.org/10.1057/s41254-024--00369-y>
- Chantavanich, S. (2022). *Qualitative research methods* (26th ed.). Chulalongkorn University Press.
- Charoengnamsamoe, P., Rojanabenjakul, P., Benjanirat, T., Unprasertsuk, J. & Sudsawat, J. (2023). Management of establishing a practical learning base in the form of integrated agriculture in Bang Nok Khwaek Subdistrict, Bang Khonthi District, Samut Songkhram Province. *Journal of Chandrakasem Rajabhat University Research*, 25(1), 1-15. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jpcru/article/view/263924>
- Community Organizations Development Institute (Public Organization). (2019). *Community welfare system*. Community Development and Media.
- Department of Tourism. (2021). *Tourism Strategic Plan (2017-2021)*. Retrieved December 2024, from <https://www.dot.go.th/storage>.
- Department of Tourism. (2023). *Sustainable Tourism Management*. Ministry of Tourism and Sports. Retrieved December 2024, from <https://www.dot.go.th/storage/ebooks/January2019/K7C2CS4aRuWAZKhZI3GP.pdf>
- Fennell, D. A. (2021). *Ecotourism* (5th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429346293>
- Gretzel, U. (2021). Smart tourism development. In *Tourism in development: Reflective essays* (pp.159-168). CABI Digital Library. <https://doi.org/10.1079/9781789242812.0013A>
- Hirunpan, W., Saengpikul, A. & Hinwiman, S. (2018). Communication, negotiation with conflict, and adaptation of tourism communities: A comparative case study of communities in the Andaman provinces. *Phuket Rajabhat University Academic Journal*, 14(2), 1-15. Retrieved December 2024, from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pkrujo/article/view/242038>
- Nakphin, S. & Somboon, W. (2019). Conflict Management of Public Organizaitions in Thailand 4.0 Era. *Suratthani Rajabhat Journal*, 6(2), 21-46. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/srj/article/view/206845>
- Nakwiwek, K. (2022). *Social and cultural changes of the Bang Phli old market community, Bang Phli district, Samutprakan Province (Unpublished master's thesis)*. Burapha University, Chonburi, Thailand.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2022a). *The Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2023-2027)*. Royal Gazette.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2022b). Report on the United Nations General Assembly. Royal Gazette.
- Paisan, N. (2024). Strategies and Economic Development Tactics in the Community Tourism of Ban Bang Sawan, Phra Saeng District, Surat Thani Province. *Journal of Local Governance and Innovation*, 8(1), 1-12. https://doi.nrct.go.th/admin/doc/doc_649772.pdf
- Phromkham, T. (2022). Community tourism management concept: Survey on field trips in Phu Hin Rong Kla and Ban Rong Kla community, Nakhon Thai District, Phitsanulok Province. Retrieved December 2024, from <http://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/5376>

- Sorthong, K., Katekao, V., Chirinang, P. & Mankan, W. (2024). Thai tourism development strategy 2023–2027 and ecotourism. *Journal of Mahachulalongkornrajavidyalaya Nakhon Dhamma Review*, 11(2), 12-20. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND>
- Thuannadee, M. (2024). Public expectations toward ecotourism in Khon Kaen Province. *Northeastern University Academic and Research Journal*, 14(1), 107-122. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/neuarj/article/view/270293>
- Tourism Authority of Thailand. (2023). National tourism development plan No. 3 (2023–2027) (Annual report). Retrieved December 2024, from <https://anyflip.com/zzfck/rptc/>
- United Nations. (2023). Sustainable development goals manual. United Nations Publications.
- Wasihun, B. (2022). Sample Size for Interview in Qualitative Research in Social Sciences: A Guide to Novice Researchers. *Research in Educational Policy and Management*.
- Yutthaworawit, C. (2022). Studying Community-Based Tourism Management Model For Sustainability Tourism Development (Unpublished master's thesis), Mahidol University, Bangkok, Thailand.